

K jednomu Spinozovu dopisu ... (První český překlad informací o dopisu, který v dubnu roku 1673 napsal B. Spinoza svému příteli Jarigu Jelleszovi.)

TO ONE OF SPINOZA'S LETTERS ...

*(THE FIRST CZECH TRANSLATION OF INFORMATION ABOUT THE LETTER, WHICH B. SPINOZA
WROTE TO HIS FRIEND JARIG JELLESZ IN APRIL OF 1673.)*

Martin Hemelík¹

Abstrakt: V rámci této stati jsou publikovány první české informace o dopisu, který v dubnu roku 1673 napsal B. Spinoza svému příteli Jarigu Jelleszovi a jenž se nám dochoval pouze v útržcích.

Klíčová slova: Spinoza, J. Jelles, úryvky dopisu.

Abstract: In the frame of this paper are published the first czech informations about the letter, which B. Spinoza wrote to his friend J. Jellesz in april of 1673. This letter has been handed down to us only in the fragments.

Keywords: Spinoza, J. Jellesz, the fragments of letter.

---

¹ III. lékařská fakulta Univerzity Karlovy v Praze, Ruská 87, 100 00 Praha 10, martin.hemelik@lf3.cuni.cz

V souboru dochované korespondence filosofa B. Spinozy se nacházejí rovněž některé informace o jednom dopise, který se nám bohužel nedochoval celý, nýbrž máme k dispozici pouze jeho úryvky.² Nicméně jedná se o velice zajímavé informace a kromě toho v českém překladu výboru ze spinozovské korespondence, který pořídil J. Hrůša³, nejsou obsaženy.

Je opravdu velice zajímavé sledovat cesty, kterými se informace o tomto dopise (i kratičké úryvky z něj) dochovaly až do dnešních časů. Proto se je pokusíme stručně přiblížit. Nejprve však něco málo o adresátu dopisu – **Jarigu Jelleszovi** (asi 1622 - 1683).⁴

Pocházel z fríské rodiny náležející rovněž k jedné z mennonitských skupin. Byl velice zdatným obchodníkem, který se věnoval obchodu s nejrůznějšími plodinami a produkty (zejména to byly různé druhy koření) z oblasti Středozemního moře. Přitom hojně využíval kontakty se židovskými obchodníky. Mimo jiné byl také obchodním partnerem firmy Bento y Gabriel de Spinoza.

Jeho obchodnická zdatnost se záhy projevila v tom, že mu zisky z dobrých a výnosných obchodů zajistily místo mezi velice zámožnými amsterdamskými měšťany. Někdy na počátku šedesátých let svou obchodní firmu prodal a materiálně zcela zabezpečen se začal věnovat soukromým studiím a mecenášským aktivitám.

Patřil mezi ty mennonity, pro které byla karteziánská filosofie a posléze spinozismus něčím duchovně velmi blízkým.⁵ Proto se zaměřil právě na podporu těchto nových myšlenkových proudů. Z jeho finančních prostředků byly financovány překlady Descartových a Spinozových děl a posléze uskutečněna také jejich vydání.⁶ Za jeho vydatné finanční podpory bylo realizováno vydání Spinozova výkladu Descartových *Principů filosofie* v roce 1663. V roce 1677 byl Jellesz rovněž jedním z těch, kteří se podíleli na vydání Spinozových *Opera posthuma*, resp. patřil ke skupině, jež připravovala holandskou verzi *De Nagelate Schriften*. Přitom se však nepodílel pouze na financování, ale také na celkové redakci a dokonce napsal k celému vydání předmluvu.⁷

Řešením některých problémů a hledáním odpovědí na naléhavé otázky (zvláště z oblasti poměru víry k filosofii a vice versa) se zabýval i sám. Během svého života sice žádný názor,

---

² V edici spinozovské korespondence, kterou pořídil C. Gebhardt, jsou tyto informace uvedeny pod označením „List č. XLVIIIb“. Viz Spinoza Opera. Im Auftrag der Heidelberger Akademie der Wissenschaften herausgegeben C. Gebhardt. Bd. IV, Carl Winters Universitätsbuchhandlung, Heidelberg 1923-1925, str. 237.

³ B. Spinoza: Listy, přel. J. Hrůša, v: Benedikta de Spinozy Spisy filosofické II, Filosofická bibliotéka, řada II, čís. 8, ČAVU Praha 1932.

⁴ Následující odstavce převzaty z mé monografie. Viz Hemelík, M.: Baruch Benedictus Spinoza (1632-1677). Doba, život a myšlenky novověkého filosofa., Filosofia, Praha 2006, zejména str. 233 a násled.

⁵ V polovině 17. století se mezi nizozemskými mennonity či kolegianty začala oproti tradicionalistickému pojetí prosazovat více karteziánská, tj. racionalistická orientace. Tento trend byl posílen po roce 1660, kdy do Nizozemí přicházeli podobně orientovaní sociniáni z Polska, kteří pronikali do místních kolegií.

⁶ Jedním z důvodů jeho podpory překládání Descartových a Spinozových děl do holandštiny bylo i to, že sám latinský jazyk neovládal. Viz Spinoza, B.de: Kurze Abhandlung von Gott, dem Mensch und seinem Glück, Einleitung, hrsg. C. Gebhardt, vyd. podle 4.vyd. z roku 1922, F. Meiner, Hamburg 1965, str.XI.

⁷ O tom, že J. Jellesz napsal předmluvu k *De Nagelate Schriften*, podává zprávu například J. Monnikhoff (1707-1787) ve svém stručném Spinozově životopise. Viz Beschrijving van Spinoza's leven door Johannes Monnikhoff, v: Chronicon Spinozanum IV, Hagae Comititis 1926, str. 216.

postoj či stanovisko nepublikoval, ale stejně ho v amsterdamských společenských kruzích provázela pověst volnomyšlenkáře a kacíře.

Své úvahy o možnostech propojení nové filosofie s principy tradiční křesťanské víry konzultoval korespondenčně se svými přáteli a zejména s B. Spinozou. Z takových listů a dalších písemných materiálů zřejmě také nakonec vznikla kniha, s názvem *Belydnyssse des Algemeen Chrystelijcken Geloofs (Confessio universale et christianae fidei)*.⁸ Hlavní myšlenky tohoto spisu Spinoza zřejmě znal, o čemž svědčí právě úryvky z jeho dopisu autorovi.

A nyní už k samotným úryvkům z dopisu. K výše uvedené knize J. Jellesze, jež byla poprvé vydána v roce 1684, napsal doslov její nakladatel J. Rieuwertsz ml. V ní je citována pasáž ze Spinozova dopisu autoru knihy, v níž filosof píše: „*Ik heb met vermaak UE. Schriften overgelezen, en zoodanig bevonden, dat ik 'er niets in kan veranderen.*“⁹ (Přibližný překlad: Knihu jsem s potěšením přečetl a nenašel jsem v ní nic, co bych mohl změnit.)

V roce 1702 vydal v Rotterdamu francouzský učenec Pierre Bayle svůj obsáhlý *Dictionaire historique et critique* a v něm v článku „Spinoza“ píše: „*Un certain Jarig Jelles, son intime ami, soupconne de quelques heterodoxies, crut que pour se justifier il devoit mettre en lumiere une confession de sa foi. L'ayant dresse il l'envoia a Spinoza, et le pria de lui en ecrire son sentiment. Spinoza lui fit reponse, qu'il l'avoit lue avec plaisir, et qu'il n'y arit rien trouve ou il put faire des changemens. „Domine ac amice Clarissime: scripta tua ad me missa cum voluntate perlegi, ac talia inveni ut nihil in illis mutare possit.*““¹⁰ (Přibližný překlad: Jakýsi Jarig Jelles, blízký Spinozův přítel, viněný z některých heterodoxií, se rozhodl kvůli své obraně publikovat vyznání své víry. Napsav toto vyznání, poslal ho Spinozovi s prosbou, aby mu sdělil svůj názor. Spinoza odpověděl, že knihu s potěšením přečetl a nenašel v ní nic, co mohl změnit. „Pane a příteli nejmilejší: tvůj spis, který jsi mi poslal, jsem s potěšením přečetl a nenašel v něm nic, co bych mohl změnit.“)

V roce 1704 cestoval po Holandsku dr. Hallmann a o svých zážitcích si psal deník, ve kterém zaznamenal, s čím se setkal při opakovaných návštěvách nakladatele J. Rieuwertsze ml.: „*... Es wären mehr Episteln gefunden worden, als man gedruckt hätte; allein sie wären von keiner importanz gewest, daher sie verbrandt worden. Einen Brief aber hätte er doch aufgehoben, der aber oben unter seinen sachen Läge. Endlich brachte ich ihn dahin, dass er ihn holte und mir wiese. Er war auf einen Halben Bogen gantz kurtz und Niederländisch geschrieben. Das Datum war vom 19. April 1673 aus dem Haag...*“¹¹ (Překlad: Bylo nalezeno více dopisů, než se vytisklo, avšak nebyly nijak významné, proto byly spáleny. Jeden dopis, který ležel mezi jinými věcmi nahoře, si (Rieuwertsz) uschoval. Nakonec jsem ho přesvědčil a ukázal mi ho. Byl napsán na půl archu a holandsky. Datum bylo 19. dubna 1673 z Haagu...)

Dále dr. Hallmann píše ve svém deníku *Reyse Journal* o tom, že v dopise Spinoza Jelleszovu knihu nijak zvlášť nechválí. Spíše ho především upozorňuje na jedno pochybné místo, kde Jellesz píše o tom, že člověk od přírody inklinuje ke zlu a pouze Boží milost a Kristův duch člověka činí vůči dobru a zlu indiferentním. To by ovšem bylo zpochybnitelné, neboť má-li

---

⁸ V současnosti existuje jeden jediný exemplář tohoto prvního vydání z roku 1684, který je uložen v Amsterdamské knihovně.

⁹ Opera, str. 416.

¹⁰ Tamtéž.

¹¹ Spinoza. *Lebenbeschreibung und Gespräche. Übertragen und herausgegeben C. Gebhardt, Felix Meiner Verlag, Leipzig 1914, str. 111.*

člověk v sobě ducha Kristova, musí nutně inklinovat ke konání dobra.¹² Kromě toho holandský filosof píše i o tom, že knihu „Poznaná pravda“¹³ pošle Jelleszovi ihned po tom, co mu pan de Vallon¹⁴ jeho kopii vrátí. Pokud by otálel, postará se Spinoza o to, aby byla kniha příteli doručena prostřednictvím pan de Bronckhorsta¹⁵. Závěr dopisu zněl: „Posílaje srdečný pozdrav, zůstávám tvým oddaným sluhou. B. Spinoza.“¹⁶

Kromě výše uvedených úryvků, se dochovalo dalších pět dopisů adresovaných Jarigu Jelleszovi. Dochovaný komplet korespondence mezi Spinozou a J. Jelleszem také ukazuje, že existovalo mnoho dalších témat, kterým společně věnovali pozornost - například různé experimenty z oblasti přírodovědy.¹⁷ Ve Spinozově dopise Jelleszovi z června 1674 se také vyskytuje spinozovská formulace vztahu mezi determinací a popřením: „...*determinatio negatio est...*“,¹⁸ kterou později tak výrazně proslavil německý filosof G. W. F. Hegel.¹⁹

Seznam použitých zdrojů

Spinoza. Lebenbeschreibung und Gespräche. Übertragen und herausgegeben C. Gebhardt, Felix Meiner Verlag, Leipzig 1914

Spinoza Opera. Im Auftrag der Heidelberger Akademie der Wissenschaften herausgegeben C. Gebhardt., Bd. I-IV, Carl Winters Universitätsbuchhandlung, Heidelberg 1923-1925.

Der Briefwechsel des Spinoza im Urtexte, herausgegeben H. Ginsberg, E. Koschny, Leipzig 1876.

Spinozas Briefwechsel, ed. J. Stern, Reclam, Leipzig 1904.

Бенедикт Спиноза *Избранные произведения*, I-II, Moskva 1957.

Hemelík, M.: *Baruch Benedictus Spinoza (1632-1677). Doba, život a myšlenky novověkého filosofa.*, Filosofia, Praha 2006.

---

¹² *Tamtéž*, str. 111-112.

¹³ *Jedná se pravděpodobně o knihu, která byla rozšiřována v rukopise. Viz Бенедикт Спиноза Избранные произведения, I-II, Moskva 1957, str. 703.*

¹⁴ *Zde se jedná pravděpodobně o přepis. Buď se jedná o pana de Vallana, profesora z Utrechtu, nebo pana de Voldera, profesora z Leidenu. Viz Бенедикт Спиноза Избранные произведения, I-II, Moskva 1957, str. 703.*

¹⁵ *Hendrick van Bronckhorst byla jeden z holandských mennonitů a karteziánců té doby. Viz Бенедикт Спиноза Избранные произведения, I-II, Moskva 1957, str. 703.*

¹⁶ *Spinoza. Lebenbeschreibung und Gespräche, cit. vyd., str. 112.*

¹⁷ *Opera, IV, str.202-206.*

¹⁸ *Tamtéž*, str. 240 (Český překlad - přel. M.Hemelík - viz E-LOGOS/2004)

¹⁹ „Že určenost je afirmativně kladené popření, je Spinozova věta: *Omnis determinatio est negatio*. Tato věta je nekonečně důležitá;...“ („*Die Bestimmtheit ist die Negation als affirmativ gesetzt, ist der Satz des Spinoza: Omnis determinatio est negatio. Dieser Satz ist von unendlicher Wichtigkeit;...*“ (Hegel, G. W. F.: *Wissenschaft der Logik, I*, hrsg. G. Lasson, F.Meiner Hamburg 1951, str. 100.)) (Vlastní překlad.)